

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA  
C-sarja N:o 11

# SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS 75 VUOTTA

Toimituskunta

Antti Suviranta

Esko Hoppu

Paavo Kekomäki

Mikko Kämäräinen

Juhani Wirilander

Toimittaja

HELSINKI 1973

# SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

## 75 VUOTTA

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

ISBN 951-9068-24-4 (sid.)  
ISBN 951-9068-25-2 (1/2 nahk.)  
ISBN 978-951-855-876-0 (PDF)

Vammala 1973. Vammalan Kirjapaino Oy

K. K. Kankaanranta

## Barrikaadin toiselta puolelta eli entisen asianajajan näkemyksiä oikeuslaitoksen uudistamisesta

Viime aikoina käyty vilkas keskustelu oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisesta on saanut voimakkaasti poliittisen leiman. Sama kaikkien elämänalojen ja -ilmiöiden politisoitumispyrkimys, joka selvästi on tullut esille muilla yhteiskuntaelämän aloilla, on lyönyt leimansa myös oikeuslaitoksen uudistamisvaatimuksista käytyyn keskusteluun. On teetetty tutkimuksia ihmisten käsityksistä oikeuslaitoksen puolueettomuudesta. Näihin tutkimuksiin on sitten tavan takaa vedottu, vaikka tutkimus perustuu huomattavalta osalta sellaisten henkilöiden lausumiin, jotka eivät milloinkaan ole olleet missään tekemisissä oikeuslaitoksen kanssa. Jätettyäni asianajajan ammatin olen tämän vuoksi pitänyt välttämättömänä tuoda tähän keskusteluun lisää myös sen tiedon, mitä yli kaksi vuosikymmentä niin yleisissä tuomioistuimissa kuin hallinto- ja muissa tuomioistuimissa ja virastoissa asioita hoitanut on joutunut kokemaan.

Aluksi tahdon todeta, että kokemuspöiristäni, jonka luulisin ulottuvan useimmille oikeuselämän aloille, puuttuu täysin tapaus, josta voitaisiin vakavasti väittää, että asianosaisen parempi yhteiskunnallinen asema tai suurempi varallisuus olisi johtanut ratkaisun tämän asianosaisen kannalta edulliseen tulokseen heikommissa yhteiskunnallisessa asemassa tai vähemmän oppia saaneen tai varattomamman asianosaisen kustannuksella. Vaikka tuomioistuimen tehtävänä ei ole neuvoa eikä ohjata kumpaakaan asianosaista oikeudenkäynnissä, ilmenee usein selvä pyrkimys aineellisen oikeuden toteuttamiseen tästä periaatteesta tinkimällä. Kun tietämätön tai taitamaton tai vähävarainen henkilö ei kykene asiaansa asianmukaisesti hoita-

maan, on tavanomaista ja oikeuslämämme perinteiden mukaista, että joko tuomioistuimen jäsenet suoranaisesti tai oikeudenpalvelijoita tai joissakin tapauksissa syyttäjää välittäjinä käyttäen pyrkivät saattamaan tällaisen asianosaisen tietoon, miten hänen tulisi asiaansa hoitaa päästäkseen oikeuksiinsa. Varsin runsaasti käytetään, ehkäpä oikeusteorian vastaisesti, tuomioistuimen kyselyoikeutta paitsi aineellisen totuuden selvittämiseksi myös heikommassa asemassa olevan asianosaisen auttamiseksi, kun hän ei itse osaa asiaansa hoitaa. Maksuttomasta oikeudenkäynnistä annettu laki on tässä suhteessa tuonut tuntuva parannuksen. Kun lisäksi oikeusavustajan palkkaaminen yhteiskunnan varoin on tehty mahdolliseksi, voisi nykyisin jo sanoa, että maksutonta oikeudenkäyntiä ja julkisista varoista palkkionsa saavaa avustajaa käyttävä asianosainen on jopa paremmassa asemassa kuin monet, jotka tietojensa ja taitojensa puolesta eivät myöskään pysty itse asioitansa hoitamaan, mutta jotka varallisuutensa puolesta eivät voi saada maksutonta oikeudenkäyntiä eivätkä avustajaa yhteiskunnan kustannuksella tai saada vain osittain maksuttoman oikeudenkäynnin.

Todelliset epäkohdat oikeudenkäyntilaitoksessa eivät suinkaan esiinny tässä suhteessa — joitakin satunnaisia poikkeuksia ehkä lukuunottamatta —, vaikka juuri puolueettomuusvaatimuksen tehostamisesta on niin paljon puhuttu. Epäkohdat ovat sen sijaan aivan muualla. Voidaan liioittelematta todeta, että lähes kaikissa tuomioistuimissa on aivan liian vähän työvoimaa sen asianmäärän käsittelemiseksi ja hoitamiseksi, joka tuomioistuimille kuuluu. Ensimmäinen tehtävä olisi antaa kylliksi varoja todella riittävän henkilökunnan saamiseksi tuomioistuinlaitoksen käyttöön. Useissa tuomioistuimissa päivittäin käsiteltävien juttujen määrä on niin suuri, että tuomioistuinten jäsenillä ei inhimillisesti katsoen ole tosiasiallista mahdollisuutta riittävän perusteellisesti perehtyä niihin asioihin, joista heidän on tehtävä monesti asianosaisten elämään varsin suuresti vaikuttavia ratkaisuja.

Nykyaikaisia vaatimuksia vastaavaa istuntohuoneistoa ei juuri hakemallakaan löydä koko maastamme. Oikeuspalatseja meillä ei ole eikä tarvita. Vaikka istuntosali sinänsä täyttäisi vaatimukset, puuttuvat yleensä kaikki ne tilat, joissa asianosaiset ja heidän todistajansa toimisivat valmistellessaan oikeuden eteen saapumistaan ja odottaessaan juttunsa esille tuloa. Asianajajilta ja oikeudenpalvelijoilta, haastemiehiltä ja poliiseilta puuttuvat yleisesti kohtuulliset

vaatimukset täyttävät työskentelytilat lähes kaikissa istuntohuoneistoissa. Tässä suhteessa oikeutta etsivää voidaan katsoa selvästi syrjityksi osaksi kansaa.

Niistä lukuisista yrityksistä, joita mm. asianajajakunnan taholta on tehty turhan odotusajan poistamiseksi, ei ole ollut toivottua apua. Pientä parannusta on tosin saatu aikaan ja positiivisiakin poikkeuksia on. Arvostelua ansaitsee tuomioistuinten suhtautuminen siihen ajanhukkaan, jota niin asianosaiset, todistajat kuin asianosaisten avustajat ja asiamiehetkin jatkuvasti joutuvat kärsimään. Ei voi olla korostamatta, että tuomioistuinlaitos ei riittävässä määrin ilmeisesti ole kokenut olevansa eräs yhteiskunnan tärkeistä palvelulaitoksista, joka on ihmisiä varten eivätkä ihmiset tuomioistuimia varten.

Valitettavan usein kuulee aiheellista arvostelua tuomioistuimen jäsenten ja nimenomaan oikeuden puheenjohtajan kaikkea muuta kuin nykyaikaisia vaatimuksia vastaavasta suhtautumisesta niihin ihmisiin, jotka joutuvat oikeuden eteen. Useimmat ihmisethän kokevat oikeuteen joutumisen erittäin pelottavana ja monesti suorastaan häpeällisenä siitäkin huolimatta, että heillä on täysi syy uskoa ja olla varmoja olevansa oikeassa tai oikealla asialla. Kun tämä ilmiö on havaittavissa myös henkilöissä, jotka eivät koskaan aikaisemmin ole olleet oikeuden kanssa missään tekemisissä, johtuu se kaikesta päättäen siitä suuresta kunnioituksesta, joka perinteellisesti on maamme väestössä ollut oikeutta ja oikeudenjakajia kohtaan. Sen varaanhan rakentui tsaarinaikainen kansallisuusliike ja oikeustais-telu. Tähän uskoon oikeuteen ja sen toteutumiseen on Suomen kansa rakentanut niinäkin aikoina, jolloin kansallinen olemassaolomme oli todella vaa'ankielellä. Ei voi välttyä siltä ajatukselta, että se hyökkäys, joka selvästi poliittisista syistä nyt on kohdistettu oikeuslaitokseen, perimmiltään pyrkii juuri tämän itsenäisyytemme syntyyn ja säilymiseen suuresti vaikuttaneen kansallisen vakaumuksen horjuttamiseen ja mitätöimiseen.

Asioiden näin ollen olisi tuomioistuinlaitoksen ja sen jokaisen edustajan todellakin kehityttävä vastaamaan sitä jossain määrin ihanteellistakin käsitystä, mikä yleisesti vallitsee kansalaisten keskuudessa. Tehostetusta propagandasta huolimatta tuskin on vielä pystytty kansalaisiin istuttamaan uskoa siihen, että tuomioistuinlaitoksemme edustaisi jonkin yhteiskuntaluokan käsissä olevaa asetta, jolla heikommassa asemassa olevia yhteiskuntaluokkia riistetään ja sorretaan. Sen sijaan voidaan osoittaa monia tapauksia, jolloin oikeuden eteen saapuvia kansalaisia ja heidän avustajiaan ja asia-

miehiään kohdellaan tuon barrikaadiksi käsitetyn tuomarinpöydän takaa tavalla, jota nykyaikaisessa kansanvaltaisessa yhteiskunnassa ei voida pitää hyväksyttävänä edes kunnioitetun oikeuslaitoksen palveluksessa olevien virkamiesten taholta. Haluan kuitenkin korostaa, ettei toteamustani voida suinkaan yleistää eikä kohdistaa läheskään kaikkiin tuomareihin eikä edes heidän enemmistöönsäkään. Silti on valitettavan laajalti havaittavissa sellaista suhtautumista, että tuomarinvirkaa hoitava henkilö alioikeudessa ei olisi velvollinen noudattamaan aina asiallisen sekä kohteliaan, kauniin ja ystävällisen käytöksen vaatimuksia.

Menetelmät oikeudenkäyntiaineiston keräämisessä ovat lainsäädännön suomista mahdollisuuksista huolimatta pysyneet lähes keskiaikaisella tasolla. Enin osa todistusaineistosta kirjataan käsin tai korkeintaan sanelun mukaan kirjoituskoneella luonnospöytäkirjaan. Tämän luonnoksen perusteella sitten joskus myöhemmin laaditaan lopullinen kantapöytäkirja, usein jopa henkilöiden toimesta, jotka eivät ole itse luonnospöytäkirjan merkintöjä tehneet eivätkä olleet läsnä asiaa käsiteltäessä. Ylemmissä oikeusasteissa on sitten näin kirjatun todistusaineiston perusteella pakko tehdä ratkaisuja. On turha kuvitella, että kuva tapahtumain kulusta tällöin nojautuisi todelliseen todistajanlausuntoon. Pöytäkirja osoittaa vain luonnospöytäkirjan pitäjän käsityksen siitä, mitä todistaja hänen mielestään on sanonut tai tarkoittanut, mahdollisesti oikeuden puheenjohtajan jo omalla sanelullaan muuntamana. Kun kantapöytäkirja kirjoitetaan lopulliseen muotoon, saattaa todistajanlausuma muuntua vielä uudelleen sillä seurauksella, ettei ole aivan harvinaista, että oikeuden pöytäkirjaan todistajanlausuma on merkitty sisällöltään suorastaan päinvastaiseksi kuin mitä hän on itse tarkoittanut. Ainoa järkevä tapa antaa muutoksenhakuasteessa toimiville tuomareille tietoa siitä, mitä todistaja on lausunut, on tallentaa esitetty kysymys ja todistajan siihen antama vastaus. Nykyaikana tämä menettely, jota jossain tuomioistuimissa noudatetaan, olisi hyvin yksinkertaista ja välttyttäisiin tuolta käsin tai koneella kirjoittamiselta, joka kaiken lisäksi vie suunnattoman paljon aikaa monelta henkilöltä ja on kallista ja epä-tarkoituksenmukaista. Sellaisen mekaanisen toiminnan kuin kirjoituksen suorittamista varten tuskin tarvitaan oikeustieteellistä koulutusta ja pitkäaikaista tuomarinkokemusta, koska sihteerin tehtävät voidaan hoitaa huomattavasti vähemmin koulutuskustannuksin.

Tässä suhteessa olisi helposti saatavissa parannus, joka kaiken lisäksi huomattavasti vähentäisi tuomioistuinten jäsenten työtä ja

niin ollen myös oikeuslaitoksen kustannuksia. Säästetty työaika ja palkkakustannukset voitaisiin käyttää lisähenkilökunnan hankkimiseen, jotta oikeuden jäsenille varattaisiin mahdollisuus todella riittävästi ja perusteellisesti syventyä ratkaistaviin asioihin ja nopeuttaa oikeuteen tulevien asioiden esilletuloa ja käsittelyä.

Ajatteleman menettely tapahtuisi siten, että jokainen todistajanlausuma otettaisiin nauhurilla muistiin ja säilytettäisiin niin kauan kuin jutun käsittely sitä vaatii. Sen jälkeen, kun juttu on ratkaistu lopullisesti, tällaisen aineiston säilyttäminen tuskin on tarkoituksenmukaista, joten se voitaisiin hävittää käyttämällä esim. nauha uudelleen. Kun tiedetään, että todistajien muistiinpainamiskyky on äärettömän erilainen, ja kokeellisesti voidaan todistaa, ettei kukaan kerro samaa asiaa edes kahta kertaa täsmälleen samoin sanoin, ei ole mitään syytä otaksua, että todistajien uudelleen kuuleminen yli-oikeuksissa vuosien kuluttua johtaisi luotettavampaan tulokseen kuin verekseltään ja oikein nauhalle tallennetun todistajanlausunnon kuuleminen. Näin päästäisiin myös varmuuteen siitä, mitä todistajalta on kysytty ja mitä häneltä on jäänyt kysymättä, mikä monesti aiheuttaa turhaa päänsäryä muutoksenhakuasioita ratkaistaessa. Myös todistajan epäpääntö tai vastausten epämääräisyys tulisi näin asianmukaisesti myös ylemmissä oikeusasteissa asiaa käsittelevien tietoon.

Tilastollisesti voidaan todeta, että sangen vähäinen määrä alioikeuksissa ratkaistuja asioita siirtyy muutoksenhaun johdosta ylempiin oikeusasteisiin. Vain näiden osalta todistusaineiston pysyvämpi tallentaminen voi olla tarpeen. Sen sijaan alioikeudessa lopullisesti ratkaistut asiat, jotka käsittävät valtaosan asioista, tuskin oikeusvarmuudenkaan nimissä tarvitsevat nykyistä kirjaamisenmenetelyä todistajanlausuntojen osalta, kun se ei tosiasiaa edes anna oikeata kuvaa siitä, mitä todistaja on todella sanonut.

Epäilykset, joita tuomioistuinlaitokseen nähden joskus kuulee esitettävän, perustuvat varsin usein juuri näihin todistajain kuulemisen ja todistajanlausuntojen kirjaamisen epäkohtiin. Tämä ei kuitenkaan ole tekemisissä niiden poliittisin perustein esitettyjen syytösten kanssa, joilla nykyisin oikeuslaitoksen poliittisia muutosvaatimuksia on perusteltu.

Olisi paljon tähdellisempää kuin painiskella yhteiskunnallisen ja vallankumouksellisen teorian avulla oikeuslaitoksen uudistamisen kimpussa uhrata edes osa tähän käytetystä ajasta ja tarmosta yksinkertaisten teknillisten uudistusten kehittämiseen ja toteuttamiseen.

Varsin nopeasti olisi kehitettävissä järjestelmä, jossa käsittelyn päätyessä asianosainen saisi sitä koskevan pöytäkirjanotteen, jollei aivan välittömästi niin kuitenkin muutaman hetken kuluttua saman vuorokauden aikana. Monistus- ja kirjoituskansliat teknisine laitteineen voisivat tämän pienin kustannuksin toimittaa, kun toteutettaisiin sama uudistus oikeuslaitoksessa, mikä nyt on jo apteekeissa toteutettu, kun apteekkari ei enää tee kaikkia kauppa-apulaiselle kuuluvia tehtäviä. Tuomarienkään ei tarvitsisi käyttää melkoisesti aikaansa tehtäviin, jotka kuuluvat pikemminkin pätevien sihteereiden kuin oikeudellista koulutusta saaneiden ja usein heikosti sihteerin tehtäviin ammattitaitoisten tuomarien suoritettaviksi.

Ei varmasti vastaa oikeusturvan vaatimuksia sellainen järjestelmä, että useimmat liikennettä koskevat jutut tulevat tuomioistuimen käsittelyyn monia kuukausia tapahtuman jälkeen. Useimmissa tapauksissa asiasta on jo niin paljon keskusteltu asianosaisten ja todistajain välillä, että keskustelu on muovannut kaikkien mielikuvia. Yksinkertaisinta olisi liikennejutuissa siirtyä rangaistusmääräysmenettelyn tapaiseen toimintaan, jossa poliisiipiiristä tapahtumapaikalle saatavissa oleva oikeudenjakaja välittömästi ratkaisee asian ja ottaa asianosaisten hyväksymismerkinnän valmiiksi painettuun lomakkeeseen, joka on nopeasti täytettävissä. Jos jompikumpi ei tähän tyydy, seuraa kuulusteluvaihe, joka ei sekään vaadi, että sihteerikoulutusta vailla oleva poliisikonstaapeli kahdella sormella yrittää aikaansaada kuulustelukertomuksen, tavallisesti vasta niin pitkän ajan kuluttua tapahtumasta, ettei kuulusteltava enää todella voi olla varma mielikuviensa oikeellisuudesta. Tässäkin voitaisiin helposti siirtyä nauhureiden käyttöön, jolloin koko valtavasta ja hitaasta paperisodasta vapauduttaisiin. Elämmehän sentään tekniikan vuosisataa, jolloin ihmiset ovat kyenneet pääsemään avaruudessa oleville taivaankappaleille, mutta meillä ei ole kyetty vapautumaan keskiajalta peräisin olevasta oikeuden käsittelypöytäkirjan kirjaamisjärjestelmästä.

Aivan liian vähäisessä määrin oikeudenkäynnissä turvaututaan ja sallitaan turvautua asianosaisten henkilökohtaiseen kuulemiseen. Juuri tapahtuneella lain muutoksella pyritään tätä edistämään. Enemmistö kansalaisista suomalaisille ominaisen oikeuslaitosta kohtaan tunnetun kunnioituksen johdosta on varmasti valmis antamaan oikeat vastaukset heille esitettyihin kysymyksiin, sikäli kuin vastaukset ovat oikein muistettavissa. Kun totuudenvastaisten tietojen antaminen oikeudelle ja poliisiviranomaisille on säädetty varsin ankarasti rangaistavaksi, totuudesta poikkeaminen ei juuri tavallista ihmistä

houkuttele. Jotta kansalaisten oikeusturva heitä henkilökohtaisesti kuultaessa säilyisi, pitää heillä ehdottomasti olla oikeus turvautua avustajaan silloin, kun heille kysymyksiä esitetään, jotta he asiantuntijan avustuksella voivat välttyä joutumasta vastaamaan kysymyksiin, joihin heillä ei lain mukaan ole velvollisuutta vastata tai jollaisia ei tavalla tai toisella johdattelevina tai jopa provokatoorisina saa esittää.

Oikeudenkäyntijärjestyksemme rakentuu ajatukselle, että oikeudenkäynnin vaatima aika ei merkitse mitään, jos ajankäyttö varmentaa oikeellisen lopputuloksen. Tosiasiassa ajan kuluminen aina koituu asianosaisille vahingoksi. Jokaisen ihmisen elämässä olosuhteet jatkuvasti muuttuvat, ja keskeneräinen asia on jo sinänsä epäkohta ja monesti myös suuri henkinen rasitus. Oikea ratkaisu, joka saadaan vasta 2—5 vuoden tai vielä pitkäaikaisemmankin oikeudenkäynnin lopputuloksena, ei monesti vastaa enää oikeellisuuden vaatimusta sellaisena kuin se välittömästi toteutettuna olisi ollut. Inflaatio jo sinänsä muuttaa todelliset arvot muutamassa vuodessa hyvin paljon. Taloudelliset ratkaisut eivät monestikaan viiden vuoden kuluttua merkitse ihmisille samaa kuin viisi vuotta aikaisemmin. Usein käy niin, että henkilöt, joita asia koskee, eivät eläessään edes näe pitkittyneen oikeusjuttunsa lopputulosta.

Tinkimällä täydellisen oikeellisuuden vaatimuksesta kaikissa tapauksissa ja oikeudenkäynnin nopeutta huomattavasti lisäämällä pystyttäisiin paljon paremmin toteuttamaan ihmisten oikeellisuusvaatimusta kuin nykyisen erittäin hitaan oikeudenkäyntijärjestelmän puitteissa. Ihanne luonnollisesti olisi, että tuomioistuimeen voitaisiin mennä kuin pankkiin, jossa nykyisin miltei mikä hyvänsä taloudellinen asia voidaan ratkaista asiakkaan paikalla ollen. Oikeuslaitoksen palvelutasoa voitaisiin siis paljon kehittää. Sikäli tämä kysymys on mitä suurimmassa määrin poliittinen, että poliitikot, kansanedustajat ja puolueet ovat syypäitä siihen, ettei oikeuslaitoksen kehittämiseen ole kuluneiden vuosikymmenien aikana annettu varoja ja että varat tänä päivänäkin ovat täysin riittämättömät.

Yleisesti tunnustetaan jo, että tuomioistuinlaitoksen piiriin olisi saatava lakimieskoulutuksen saaneita tuomareita tuomioistuinlaitoksen ulkopuolelta. Tässä yhteydessä on voimakkaasti hyökätty tuomarien nimittämisyjärjestelmää vastaan. Tämä hyökkäys, joka selvästi ajaa puoluepoliittisia tavoitteita ja pyrkii tuomioistuinlaitoksen politisoimiseen, ei kuitenkaan ole täysin vailla oikeutusta. On aivan selvää, että pelkästään kirjallisen tuomioistuinmenettelyn parissa vuosikaudet ja vuosikymmenet työskennellyt henkilö vähitellen vie-

raantuu elävästä elämästä. Hänen kokemuspäirinsä rajoittuu tuomioistuinmenettelyyn tuomioistuimen sisällä. Kun suullista käsittelyä ei käytännössä juuri toteuteta edes hovioikeuksissa, korkeimmasta oikeudesta puhumattakaan, kontakti elävään elämään rajoittuu vapaa-ajan harrastuksiin. Lähes kaikkialla muualla länsimaisen oikeusjärjestelmän piirissä luetaan erityiseksi ansioksi tuomarinvirkaa ajatellen toimiminen asianajajana. Meillä sitä ei lueta ainakaan virallisesti ja yleisesti ansioksi, vaan pikemminkin asianajajana toimimista pidetään vaatimattomintakin tuomioistuinharjoittelua vähempiarvoisena meriittinä. Virkaikään ei asianajotoiminta vaikuta mitään. Kuitenkin toimiminen asianosaisten asiamiehenä, avustajana, edustajana ja neuvonantajana paljastaa oikeuselämää laajemmalti ja syvällisemmin, kuin milloinkaan voi tapahtua yleisten tuomioistuinten piirissä, missä vain asiakirjojen välityksin tutustutaan niiden ratkaistaviksi saatettuihin kysymyksiin.

Ajatus, että asianajajan tulisi sulkea toimistonsa päästäkseen ylimääräiseksi jäseneksi hovioikeuteen tai korkeimpaan oikeuteen, on käytännössä mahdoton. Kukaan ammatissaan menestynyt asianajaja, joka ei ole lopullisesti päättänyt jättää asianajajan uraansa, ei voi tällaiseen kokeiluun antautua. Perustellusti voi myös lausua epäilyksensä siitä, onko oikein, että tuomioistuimen jäseneksi halukas joutuu jonkinlaisena koekaniinina ensin tulevien kolleegojensa tarkasteltavaksi, ja vain siinä tapauksessa, että hän onnistuu näitä miellyttämään, voi odottaa nimitystä vakinaiseksi tuomariksi. Tämä tuskin on omiaan lisäämään koeaikaa suorittavan tuomarin riippumattomuutta ja halua ilmaista vapaasti kannanottonsa silloin, kun se sattuu olemaan vanhempien kolleegojen kannasta poikkeava.

Kehittyvässä yhteiskunnassa on turha kuvitella, että tuomari voisi edustaa sellaista asiantuntemusta jokaisella inhimillisen elämän alalla, että hän voisi oman asiantuntemuksensa varassa ratkaista käsiteltävänä olevat asiat. Tuomari tarvitsee usein eri alojen todellisia tuntejoita. Oikeuslaitos ei kuitenkaan siitä parane, että tuomioistuinta tehdään poliittisten puolueiden temmelyskenttiä ja oikeutta ruvetaan jakamaan jäsenkirjan mukaan. Sen sijaan tuomioistuinlaitokselle pitäisi antaa oikeus tähänastista enemmän valtion varoin kutsua kulloinkin tarvittava asiantuntija, jonka käsitys hänen asiantuntemustaan kaipaavasta kysymyksestä saatettaisiin asianosaisten ja tuomioistuimen jäsenten tietoon ja näin julkisesti keskusteltavaksi.

Käsitys, että tuomarien pitäisi valmistautua ratkaisemaan asiat mitä suurimmassa salaisuudessa, perustuu jonkinlaiseen väärinkäsi-

tykseen. Aineellisen totuuden selvittämiseksi on syytä käyttää kaikkia käytettävissä olevia mahdollisuuksia. Vain tuomioistuimen jäsenen välinen keskustelu lopullisesta ratkaisusta voi kuulua sellaisiin seikkoihin, jotka olisi pidettävä salassa, ja sekin edellyttää, että ratkaisu on riittävän selkeästi perusteltu. Asianosaisille on yleensä erittäin tärkeätä tietää, minkälaisen ajatusten varaan heitä koskeva ratkaisu on rakentunut, mitä seikkoja ratkaisua tehtäessä on otettu huomioon ja mitä mahdollisesti jäänyt huomioon ottamatta. Siinä suhteessa olen valmis yhtymään uudistusta vaativiin, että tuomioistuinlaitoksen olisi ryhdyttävä käyttämään nykykieltä ja ilmaisemaan ajatuksensa sellaisin lausein ja sitä kieltä käyttäen, jota asianosaiset ja kansa ymmärtää.

Malliesimerkkejä siitä, kuinka vaikeaselkoista tuomioistuimen käyttämä kieli joskus on, ovat tapaukset, joissa esim. korkeimmalta oikeudelta joudutaan pyytämään tuomion selitystä, kun tuomion toteuttamisvaiheessa asianosaisten lakimiehetskään eivät pääse yksimielisyyteen, mitä tuomiossa on sanottu. Muutaman kuukauden miettimisen tuloksena oikeudesta saadaan usean konekirjoitussivun mittainen tuomion selitys, joka alkaa sanoilla »tuomio on selvä siinä, että...», ja sitten seuraa selitys, mitä tarkoitettiin aikaisemmassa tuomiossa epäselväksi jääneessä yhdessä lauseessa.

Oikeuslaitoksen uudistamiskeskustelussa on paljon puhuttu myös esitutinnan uudistamisesta ja vahvalla rintaaänellä esitetty vaatimuksia siitä, että olisi kiireesti suoritettava lainvalmistelu esitutinnan modernisoimiseksi. Tässä yhteydessä on jätetty, mahdollisesti tahallisesti, mainitsematta, että 13.12.1961 oikeusministeriö asetti toimikunnan valmistamaan ehdotuksen lainsäädännöksi esitutinnasta rikosasioissa. Toimikunta jätti oikeusministerille 29.6.1964 päivätyn ehdotuksensa muutamia päiviä sen jälkeen. Tämä ehdotus, jonka toteuttaminen ei edes olisi vaatinut kovin paljon varoja, on jäänyt toteutumatta ja hukkunut jonnekin oikeusministeriön muiden pölytynneiden asiakirjojen joukkoon, ilmeisesti siitä syystä, että poliittisilla hallituksilla ja kansanedustajilla ei ole ollut tarvetta uudistaa esitutkintaa, koska siitä olisi aiheutunut oikeushallinnon menojen vähäistä lisääntymistä ja siitä tuskin olisi saanut ainuttakaan lisääntä seuraavissa vaaleissa. Esitutkintoimikunnan mietintöä ei edes painettu, vaan siitä otettiin joidenkin kappaleiden moniste, joka kulkee nimellä Komiteanmietintö 1964: B 58. Tähän mietintöön, jonka teki nelihenkinen työryhmä, oli jo koottu lähes kaikki ne uudistukset, joita nyt suuriäänisesti vaaditaan. Työryhmän muodostivat korkeim-

man oikeuden, raastuvanoikeuden, poliisin ja asianajajakunnan edustajat, ja työryhmä oli kaikista esityksistään yksimielinen. Esitys ei kuitenkaan kiinnostanut sen jälkeen, kun se oli saatettu hallituksen käsiin, enää ainakaan poliitikkoja.

Sektori, joka välttämättä kaipaisi totaalista parannusta, on hallintomenettely. Tuomioistuinlaitoksen kanssa kansalaiset joutuvat suhteellisen harvoin tekemisiin. Useat pääsevät kehdosta hautaam tarvitsematta kertaakaan tuomioistuinlaitoksen palveluksia. Sen sijaan kukaan ei voi välttyä joutumasta hallintoviranomaisten käsiteltäväksi. Se palvelu ja oikeudenjako, mitä hallinnollisessa menettelyssä suoritetaan, vaikuttaa usein pahimmanlaatuiselta byrokratialta ja mielivallalta, mitä voi kuvitella. Esimerkiksi voidaan ottaa kauppa- ja teollisuusministeriö, jonka tehtävänä lain mukaan on vahvistaa osakeyhtiöiden yhtiöjärjestykset ja niihin tehdyt muutokset. Tämä venäläisvallan ajalta peräisin oleva institutio, jolla haluttiin säilyttää tsaristinen kontrolli suomalaisiin yhtiöihin, on vanhana jäänteenä voimassa. Viimeiset 25 vuotta tätä järjestelmää on käytetty siten, ettei juuri kukaan osaa kirjoittaa sen paremmin yhtiöjärjestyksestä kuin sen muutostakaan niin, että asianomainen esittelijä sen sellaisenaan hyväksyisi. Laki ei kuitenkaan oikeuta kauppa- ja teollisuusministeriötä eikä sen virkamiehiä pakottamaan siellä asioivia määrätynlaisten kaavioiden tai sanontojen soveltamiseen. Laissa on selvästi lueteltu, mitkä seikat yhtiöjärjestyksessä pitää olla, ja laista on saatavissa johtoa siitä, mitä yhtiöjärjestyksessä ei saa olla. Kauppa- ja teollisuusministeriön tehtävänä lain mukaan voi olla ainoastaan sen seikan toteaminen, että yhtiöjärjestys täyttää lain minimivaatimukset eikä ole sisällöltään lain vastainen. Järjestelmä on kuitenkin totaalisesti toinen. On täysin käsittämätöntä, ettei tähän epäkohtaan ole saatu mitään muutosta, vaikka menettelyä on pidettävä lähestulkoon virka-aseman tosiasiallisten mahdollisuuksien väärinkäyttönä. Järjestelmä rakentuu sille, että liike-elämässä ei koneistoa voida pysäyttää ja jäädä odottamaan järjestelmään tyytymättömän valitukseen annettavaa korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisua, jos joku ei tyydy kauppa- ja teollisuusministeriön esittelijän kantaan. Joskus voidaan joutua odottamaan kuukausikaupalla asiakirjoja sen vuoksi, että ministeriön konekirjoittajan ilmoitetaan olevan sairaana tai hänellä on muita tehtäviä. Järjestelmässä on jotain vähintään nurinkurista.

Sen jälkeen, kun asianosainen on joutunut alistumaan kauppa- ja teollisuusministeriön esittelijän sanelemiin ehtoihin ja suostunut kirjoittamaan yhtiönsä yhtiöjärjestyksen tai sen muutoksen toisin kuin

on itse alun perin tehnyt, esittelijän määrämällä tavalla, alkaa uusi arpajaiskierros. Tuntuu siltä, että kaupparekisteri, joka toimii patentti- ja rekisterihallituksen osastona, on sodan jälkeiset vuodet käyttänyt energiansa keksiäkseen, mitä virheitä kaupparekisteri-ilmoituksesta voitaisiin löytää, jotta sitä ei sellaisenaan merkittäisi rekisteriin. Vaikka kysymyksessä on kaavamainen ilmoitus, joka usein hyvällä tahdolla ja paljon vähemmällä vaivalla voitaisiin kaupparekisterin asiantuntijavoimin ja käytettävissä olevien asiatietojen perusteella käden käänteessä saattaa rekisteröitävään kuntoon, aloitetaan kuitenkin vimmattu paperisota ja lähetetään asiakirjoja edestakaisin. Tällä tavoin aiheutetaan asianosaisille ja heistä riippuville paljon turhaa vaivaa ja ajanhukkaa, josta monesti saattaa olla seurauksena vakaviakin oikeudenmenetyksiä ja muuta vahinkoa.

Jokainen kansalainen on riittävässä määrin varmasti kokenut, minkälaisen menettelyn kohteeksi hän joutuu asioidessaan sellaisissa virastoissa kuin verovirastossa, tullissa, monissa postitoimistoissa tai muissa sellaisissa yleisön palveluun tarkoitetuissa laitoksissa, joissa ei ystävällistä ja kohteliasta yleisönpalvelua ole mielletty tapoihin kuuluvaksi. Samaa pyrkimystä auttaa heikompiosaisia ja taitamattomia henkilöitä, joka käsitykseni mukaan on tuomioistuinlaitokselle yleistä, ei valitettavasti voi juuri havaita hallintovirkakoneistossa. Valitettavan usein on pakko todeta, että menettely pyritään tekemään niin joustamattomaksi ja vaikeaksi, että nimenomaan heikommassa asemassa olevat monesti jättävät oikeutensa valvomatta ja hoitamatta mieluummin kuin ryhtyvät taistelemaan niiden toteuttamiseksi. Viimeisinä vuosina on tuomioistuinlaitoksen piirissä ollut havaittavissa, että on ryhdytty enenevässä määrin ilmaisemaan ratkaisujen perusteluita. Samaa ilmiötä ei voi havaita hallintomenettelyssä, vaan päinvastoin silloinkin, kun perustelut ilmoitetaan, ne ovat mitäänsanomattomia lakitekstin sanontaa toistavia fraaseja. Hallintopäätösten kieli on usein niin monimutkaista ja vaikeaselkoista, ettei siitä ainakaan tavallinen kansalainen helpolla saa selvää. On aivan kuin olisi kokonaan unohdettu, että pisteitäkin voidaan käyttää. Pyrkimys kirjoittaa kokonainen päätös yhteen lauseeseen on nykykielen kannalta käsittämätön.

Myös hallintomenettelyn suhteen olisi paljon tehtävissä joutuisuuden lisäämiseksi. Erityisesti tämä koskee hallintoprosessia ja muutoksenhakua hallintopäätöksiin, joissa ratkaisut usein viipyvät niin pitkään, että asia menettää huomattavan osan merkityksestään.

Ilahduttavia muutoksen ja kehityksen merkkejä on kuitenkin havaittavissa. Tässä suhteessa on syytä viitata hallintoneuvos Pekka Kurvisen hallintotuomioistuinten jatkokoulutuskurssilla 19.11.1972 pitämään esitelmään, joka on julkaistu Defensor Legis-lehden n:ossa 1—2/73. Siinä esitettyihin ajatuksiin, että viranomaisten tehtävänä ei ole palvella logiikan, vielä vähemmän logistiikan epäpyhiä jumalia, vaan oikeutta etsivää kansalaista, voidaan varauksetta yhtyä. Samoin on yhdyttävä siihenkin vaatimukseen, että viranomainen kirjoittaa sitä kieltä, jota kansalainen, etenkin asianosainen, ymmärtää. Tässä suhteessa on varmasti koko virkakoneistollamme ja varsinkin sen lakimieskunnalla vielä paljon opittavaa ja tehtävää.

Samaan aikaan, kun yhteiskunta jatkuvasti kehittää ja monipuolistaa palveluksiaan ja tunkeutuu yhä selvemmin elämän eri aloille ja pyrkii sääntelemään kansalaisten elämää yhä moninaisemmilla tavoilla, ihmisten oikeusturvan kehittäminen juuri hallintomenettelyssä on monin verroin tärkeämpää ja suorastaan välttämätöntä kuin perusteellisten yhteiskunnallisten muutosten aikaansaaminen oikeudenkäyntilaitokseen. Oikeuslaitos on, kuten edellä jo pyrin osoittamaan, eräin teknisin uudistuksin saatavissa nykyistä paljon enemmän ajan vaatimuksia vastaavaksi.

Kansalaisten oikeudellisen aseman parantamiseksi kiireellisin uudistus olisi maksuttoman oikeudenkäynnin ja yhteiskunnan varoin maksettavan oikeusavustajan ulottaminen nykyistä laajempiin kansalaispiireihin ja koskemaan koko hallintomenettelyä. Lisäksi olisi välttämättä luotava järjestelmä, jolla voidaan turvata kansalaisten mahdollisuus saada viranomaisilta nopeasti selväsanaiset ratkaisut heidän hakiessaan oikeutta niin tuomioistuinlaitokselta kuin hallinto-tuomioistuimilta tai hallintoviranomaisilta.